

ნამის „საქართველოს დაკურობის წიგნი“

1639 წლის ზოქაბის ზავით დასრულდა ირან-ოსმალეთის საუკუნოვანი ომი. ზავის პირობები შეეხო საქართველოს, სომხეთს, აზერბაიჯანს, ქურთისტანსა და ერაყს. აღმოსავლეთ საქართველო ირანის ვასალად იქნა აღიარებული, დასავლეთ საქართველო — ოსმალეთისად, და მაინც, შექმნილი საერთაშორისო ვითარება — უკრაინის შეერთება რუსეთთან და რუსეთის შავ ზღვასთან მოახლოება — მაღალი პორტას სამხედრო და ადმინისტრაციულ ძალებს განსაკუთრებით მგრძობიარეს ხდიდა დასავლეთ საქართველოს მიმართ. ასეთ პირობებში ვახტანგ V შაჰნავაზის მიერ იმერეთისა და ოდიშის ციხეთა დაპყრობა, აფხაზეთისა და გურიის მთავართაგან დიდი ძღვენისა და მორჩილების მიღება, და, რაც მთავარია, უფლისწულის, 14 წლის არჩილის იმერეთის მეფედ დასმა ოსმალეთმა ზავის პირობების დარღვევად მიიჩნია და თავის საქმეებში ირანის ჩარევად აღიქვა¹. სულთანი ახალციხელ ასლან-ფაშასაც გაუღიზიანებია, რომელსაც შაჰნავაზის ორგული ქართველი თავადებიც უბამდნენ მხარს². XVII ს-ის მეორე ნახევრიდან ახალციხის ფაშებს „აქუნდათ ბრძანება ყოველთა საქმეთა ზედა იმერეთისათა და მართვიდნენ ესენი“³, როგორც ვახუშტი წერს: „შეუძნდა ესე ასლან ფაშასა ახალციხისასა, რამეთუ არღარა ნებისა ქუეშე მისსა იყვნენ იმერნი, არამედ არჩილისასა, და ამისთვის დამართა წინაშე ხონთქარისა“⁴. შაჰის ვალის — შაჰნავაზის საქციელით აღშფოთებულმა მეჰმედ IV-მ „წარმოუვლინა დესპანი ყეენსა მეტყუელმან: არს ზავი ჩუენ შორის და აწ დაუპყრავს იმერეთი შაჰნაოზ მეფესა და უკეთუ გნებავს, ვბრძოთ ურთიერთსო“⁵. ამის შედეგი იყო, რომ შაჰმა თავისთან გაიხმო არჩილი: „შაჰნავაზ-ხანმა ხელი აიღოს ხსენებულ ოლქზე და არჩილ-ხანი იმ ხალხთან ერთად, რომელიც იქ ჰყავს დატოვებული, უკან გამოიწვიოს და რადგანაც ის ქვეყანა ოსმალეთის დიდებული ხელმწიფის ხელქვეითი [არის] და ზავი და კეთილსათნოება ამ ორ მხარეს (ე. ი. ირანსა და ოსმალეთს) შორის მტკიცეა, ამიტომ გაუშვეს ისინი და როგორც უნდათ, ისე მოიქცენონ“⁶. თავის მხრივ სულთანმა

¹ ვ. ფუთურიძე. მოჰამედ თაჰერის ცნობები საქართველოს შესახებ. — მსკი, ნაკვ. 30. თბ., 1954, გვ. 402.

² ეან შარდენის მოგზაურობა სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში (ცნობები საქართველოს შესახებ). ფრანგულადან თარგმნა, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო მ. მგალობლიშვილმა. თბ., 1975, გვ. 240—241.

³ ვახუშტი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. წიგნში: ქართლის ცხოვრება, IV. თბ., 1973, გვ. 729.

⁴ იქვე, გვ. 837.

⁵ იქვე, გვ. 450.

⁶ ვ. ფუთურიძე. მოჰამედ თაჰერის ცნობები, გვ. 403.

სანაპირო ოლქებს — ყარსის, ჩილდირისა და ერზერუმის ფაშებს ოსმალეთის „უფლებების აღსადგენად“ იმერეთისა და სამეგრელოს დალაშქვრა უბრძანა. ქართულ წყაროებში ეს ლაშქრობა გაკვირვებას ნახსენები. უფრო მეტია თქმული იმდროინდელ სპარსულ და ფრანგულ ნარატიულ ძეგლებში, თურქულში კი ეძღვნება ცალკე თხზულება სათაურით. فتحنامه نامی در حق کورجستان „ნამის საქართველოს დაპყრობის წიგნი“. ავტორს, ჰასან-ალა ნამის, ამ ლაშქრობის მონაწილესა და ერთ თავკაცთაგანს, იგი დაუწერია ყარსის გამგებლის ჟუსუფ-ფაშას მითითებითა და თანადგომით და მისივე რჩევით სულთან მეჰმედ IV-ისათვის მიუერთბევია.

საცნობარო ლიტერატურაში⁷ თხზულების დაწერის თარიღად აღნიშნულია ჰიჯრის 1071 წ. (=1661 წელს), რაც მთლად სწორი არ უნდა იყოს. ალაჰის, სულთან IV-ისა და ყარსის გამგებლის, ას-სეიდ ჟუსუფ-ფაშას შესახებისა და შექების შემდეგ საქმიანი თხრობა იწყება იმის აღნიშვნით, რომ ჰიჯრით 1071 წლის შევალის თვის დასაწყისში (=1661 წლის ივნისს) ყარსის გამგებლად დაინიშნა ას-სეიდ ჟუსუფ-ფაშა, რომელსაც დანიშვნის დღიდან მხოლოდ მესამე წელს მიეცა ბრძოლაში თავის გამოჩენის შესაძლებლობა. იგულისხმება თხზულებაში აღწერილი ლაშქრობა იმერეთსა და სამეგრელოში. „წიგნი“ სრულდება არჩილის იმერეთიდან გაწვევის ფაქტით. ეს კი, როგორც ცნობილია, მოხდა 1663 წელს. ასე რომ, თხზულების დაწერის ქვედა ზღვარი არის 1663 წელი.

ჩვენამდე მოღწეულია „წიგნის“ ორი ნუსხა. ერთი დაცულია პარიზის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში⁸, მეორე კი შვეციაში, უფსალის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში⁹. ორთავეს ახლავს შვეციის ელჩის მითითებით ვინმე ლუი დანტანიეს მიერ შესრულებული ფრანგული თარგმანი. პარიზული ნუსხა გადაწერილია ჰიჯრით 1146 წ. რამაზანის თვის 27-ს (=1734 წლის მარტის დასაწყისს), თანადროულია ფრანგული თარგმანის. შვედური კი გადაწერილია 4 წლის შემდეგ, ჰიჯრით 1151 წლის რამაზანის 16-ში (=1738 წლის 24 დეკემბერს). სავარაუდოა, რომ შვედური ნუსხის *textus receptus* იყოს პარიზული ნუსხა, რადგან ტექნოგრაფ უფრო გამართულია: 1. პარიზულში შენიშნული შეცდომები ტექსტისეული ხელითაა მიწერილი კიდევბზე, შვედურში ყველა ეს შეცდომა გასწორებულია და შეტანილია ტექსტში. 2. შვედურში ქვესათაურები დაწერილია სინგურით ცალკე სტრიქონზე. 3. თურქული ტექსტის ბოლოს, გადამწერის ანდერძში აღნიშნულია თხზულების ფრანგულად თარგმნის ფაქტი და მითითებულია მთარგმნელის ვინაობა.

პარიზული ნუსხის თურქული ტექსტი შეიცავს 50 ფურცელს, დაწერილია დივანისებური გაშლილი ნასხით. სტრ. რაოდენობა — 13, ზომა — 21×14,5 სმ. ჩასმულია წითელი ტყავის მოოქროვილ ყდაში; შვედური შეიცავს 34 ფურცელს, სტრ. რაოდენობა — 20; ხელი — მონასთაღიკო ნასხი. ორივე ხელნაწერი პავინირებულია კუსტოსით და ახლავს ორნამენტირებული უნჯანი, პარიზული უსათაუროა — ადგილია დატოვებული, შვედურს კი ახლავს სათაური:

فتحنامه نامی در حق کورجستان

⁷ A g a h S i r r i L e v e n d. Gazavat-nameler ve Mikaloglu Ali Beyin Gazavat namesi. Ankara. 1956, გვ. 117.

⁸ E. B l o c h e t. Bibliotheque nationale, Ktg., Suppl. N 872.

⁹ C. J. T o r n b e r g. Codices Arabici, Persici et Turcici Bibliothecae Regiae Universitatis Upsaliensis. Upsala, 1849, p. 203, N 293.

ავტორის ვინაობისა და პიროვნების შესახებ არავითარი ცნობა არ არსებობს. ფრ. ბაბინგერის აზრით, ის შეიძლება იყოს სულთნების ოსმან III-ისა (1754—1757) და მუსტაფა III-ის (1757—1773) კარის პოეტი, დივანის ქათიბი, რომელმაც ჰეჰიმ-ოღლუ ალი-ფაშას სიკვდილის გამო დაწერა ცნობილი ელეგია¹⁰. მაგრამ ჰეჰიმ-ოღლუ ალი-ფაშა გარდაიცვალა 1757 წელს. ჩვენი ავტორი კი უშუალო მონაწილეა მის მიერ აღწერილი ამბებისა, რომლებიც ქართული, სპარსული და ფრანგული წყაროებით, 1662—63 წლებში ხდება. ამგვარად, ელეგიის ავტორი ნამი შეუძლებელია იყოს „დაპყრობის წიგნის“ ავტორი. ამ შეცდომის სათავე ის არის, რომ ფრ. ბაბინგერი (რომელსაც, ჩანს, ტექსტი ხელთ არ ჰქონია) ნამის „საქართველოს დაპყრობის წიგნს“ რატომღაც მიიჩნევს ოსმალეთისა და ნადირ-შაჰს შორის ბრძოლის ამსახველ ძეგლად¹¹. თანამედროვე თურქი მეცნიერი აგაჰ სირრი ლევენდი გამოთქვამს ვარაუდს, რომ „წიგნის ავტორი შეიძლება იყოს ნიღდელი ყადი ნამი მეჰმედი“¹², რომელიც „სიჯილი ოსმანის“ მიხედვით 1673 გარდაცვლილა¹³. მაგრამ „დაპყრობის წიგნი“ დაწერილია პირველ პირში, ავტორი თავს ჰასან-ალა ნამი-ს უწოდებს; ბევრი რამ დიალოგებითაა წარმოდგენილი და სხვებაც მიმართვისას მას ჰასან-ალად სახელდებენ და არა მეჰმედად. ამგვარად, ავტორის შესახებ დაბეჯითებით ვიცით მხოლოდ ის, რაც „წიგნში“ წერია. კერძოდ, რომ გამოქცევია ქვეყნის შიგნით გამეფებულ უმცირესასა და უხამსობას — „მე განვერიდე გახრწნილ და ცრუ სამყაროს, სადაც მხოლოდ უვიცები არიან პატივდებული, ხოლო მეცნიერი და კეთილი ხალხი უსამართლოდ დევნილი და შერისხულია. მხოლოდ უგუნურებსა და უსამართლობის ჩამდენთ ეპყრობიან პატივისცემით. კეთილშობილნი კი ათვალწუნებული და დამცირებული არიან. ამიტომაც მოვშორდი ჩემს მიწა-წყალს, წავედი უცხო მხარეს და ვცდილობ რაც შეიძლება ღირსეულად ვემსახურო ალლაჰს“. ნამი დამკვიდრებულა ყარსში, მაგრამ არც აქ მოხვედრილა უკეთეს გარემოში, სასომიხდილის ბედად, 1071 წლის შევალის თვის დასაწყისში ყარსის გამგებლად დაუნიშნავთ ას-სეიდ ფუსუფ-ფაშა („სიჯილი ოსმანის“ მიხედვით ფუსუფ-ფაშა ყარსში 1070 წელს განაწესეს)¹⁴, რომელსაც ქალაქის წარჩინებულებთან ერთად ნამიც მიუწვევია თავისთან. ფუსუფ-ფაშა მოხიბლულია ჰასან-ალა ნამის სათნოებითა და განათლებით და მისდამი კეთილად განწყობილა: „დიდი პატივი მომაგო. უვცთა ბრბოს ჩამომაცილა და ბრძენთა და სწავლულთა წრეში მიმიღო“. — წერს იგი. მერე კი თან იახლა იმერეთსა და სამეგრელოში ოსმალეთის „უფლებების აღსადგენად“ გამიზნულ ლაშქრობაში და ამ ლაშქრობის აღწერა ურჩია.

ნამი შუა საუკუნეების ოსმალთა ისტორიკოსთა ტიპური წარმომადგენელია, წერს ტენდენციურად თავისი ქვეყნის განსაზღვრებად. თხზულების შესავალში სულთნისა და ფაშების შესახებ ბეითებად და ყასიდებად წარმოდგენილი, აქ მეღაფნდება მისი აშკარად პოეტური ნიჭი; აზროვნებს აღმოსავლური ფერადოვანი ხლართული სახეებით; ორგანულად ურთავს ლეგენდარულ, ლიტერატურულ თუ რეალურ ისტორიულ პირთა სახელებს. გარკვეული ჩანს ქრისტიანული და მაჰმადიანური თეოლოგიის საკითხებში. იმერეთსა და სამეგრე-

¹⁰ Fr. B a b i n g e r. Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke. Leipzig. 1927, გვ. 289, შენ. V.

¹¹ იქვე, გვ. 289.

¹² A g a h S i r r i L e v e n d. დასახ. წიგნი, გვ. 117.

¹³ შ. ს უ რ ე ი ა. სიჯილი ოსმანი, IV, გვ. 540.

¹⁴ იქვე, გვ. 418.

რელოში ძირითადად ელჩის როლშია. იგი თავისი გარეგნობით, თავდაპირველად და გამჭრიახობით აჯადოებს დამხვდურს, მეფესა თუ თავადს, მთავარსა თუ რიგით აზნაურს. ოსმალეთის სულთნის ძალისა და ნების შესაბამის ენაზე ესაუბრება მათ და სასურველ შედეგსაც იოლად აღწევს. ამასთანავე აქვს დაკვირვებული თვალი. საგანგებოდ აღნიშნავს იმერ-ოღიშართა ზრდილობასა და თავაზიანობას. მოხიბლულია მათი დახვეწილი ენით (سبح الله). ირონიულ ღიმილს გვრის ოღიშართა ცხენებით დაინტერესება.

ავტორი განცვიფრებულია დადიანის სასახლის სიმდიდრით, ოქრო-ვერცხლის სიმრავლით. „დადიანის ძალა და ღირსება რომ ეჩვენებინა, მისმა ვეზირმა ისე მიგვიღო, რომ მთელი მისი ჭონება და შექლება დაგვანახა. ვაჭრისი და ურიცხვი ხელოსანი შეყარა თავიანთი ნაკეთობებით, თერძებს სამეფო ტანსაცმლისა და მოსართავეების შესაკერად ტყავეულობა, ძვირფასი ქსოვილები და პატიოსანი თვლები მიუზომია და მიუთვალა“. ჩანს, მეგრელებმა ტაქტიკა შეცვალეს და თურქების მიღების ჩვეულ წესს გადაუხვიეს. ოსმალთა ერთგულებაზე ფიცის ჩამოსართმევად მოსულ პირებს შთაბეჭდილების მოსახდენად თავიანთ ძალას და სიმდიდრეს უჩვენებენ. ჩვეულებრივ, როგორც ცნობილია, დადიანი ცდილობდა დაერწმუნებინა თურქები, რომ სამეგრელოზე უფრო ღარიბი და უბედური ქვეყანა არ არსებობს და თურქეთიდან მოსულ ელჩებს ციცაბო კლდეებზე, დაბურულ ტყეებში ან ატლახებულ ბილიკებზე ატარებდნენ. ღამეს უღარიბესი გლეხის ოჯახში ათევინებდნენ, თავად დადიანი ხის ძირას გაშლილ ძველ ხალიჩაზე დამჯდარი ღარიბულად ჩაცმული ხვდებოდა¹⁵.

ოსმალთა შემოსვლის მიზნად, შუა საუკუნეების ოსმალ ისტორიკოსთა მსგავსად, ჩვენი ავტორიც იმერეთისა და სადადიანოს მეფე-მთავრების მორიგებას და იქ წესრიგის დამყარებას წარმოგვიდგენს¹⁶. მაგრამ იქვე თითოეულ მათგანს ირანის მორჩილებას უსაყვედურებს. ზაზგასმულია ერზერუმის ლაშქრის ძალა და სიმრავლე. ყარსისა და ახალციხის ფაშები დიდ მოკრძალებასა და პატივისცემას ამჟღავნებდნენ ერზერუმის ფაშის მუსტაფას მიმართ, რომელიც ჰიჯრით 1075 წელს (=1665) გარდაიცვალა (მეჰმედ სურეია საგანგებოდ შენიშნავს მის ქართულ წარმომავლობას)¹⁷. ამგვარი დამოკიდებულება, ალბათ, განპირობებული იყო ერზერუმის საბეგლარბეგოსა და მისი ფაშის როლით ყარსი-ახალციხის საფაშოებისა და საქართველოს მაღალ პორტასთან ურთიერთობის საქმეში. როგორც ვახუშტი შენიშნავს, ახალციხის ფაშები იმერეთის „ძნელოვან საქმეებს აღწყებდნენ არზრუმის ფაშასა და მათ განმართვიდნენ“¹⁸, „აუსუფ-ფაშა მართიდა საათაბაგოსა მორჩილებითა და ყოვლითა ნებითა ოსმალთათა და უმეტესად არზრუმის ფაშასათა“¹⁹.

„წიგნში“ აღწერილია ქუთაისის ციხის დასაპყრობად ერზერუმის, ყარსისა და ახალციხის ფაშების სარდლობით ოსმალთა 40000-იანი ლაშქრის შემოსვლა ახალციხიდან ბაღდადისა და გეგუთის გავლით. გადმოცემულია ის დიდი გასაჭირი, რაც ჯარს დაადგა ფერსათის ქედზე გადმოსვლისას უამინდო-

15 არქანჯელო ლამბერტი. სამეგრელოს აღწერა, იტალიურით ნათარგმნი ალექსანდრე ქუნიასი. ტფილისი, 1901 გვ. 32.

16 ანალოგიურ წერილობით წყაროებს იშველიებენ თანამედროვე თურქი ისტორიკოსები იმის „დასამტკიცებლად“, რომ ოსმალეთი „აწესრიგებდა“ საქართველოს საქმეებს (ვ. ჩოჩიევი. იმერეთის სამეფოს და ოსმალეთის ურთიერთობის ისტორიიდან XVII ს-ის II ნახევარში. თსუ შრომები, ტ. 250. თბ., 1985, გვ. 118, 121).

17 მ. სურეია. სიჯილი ოსმანი, IV, გვ. 398.

18 ვახუშტი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, გვ. 729.

19 იქვე, გვ. 727.

ბის, უგზობისა და შიმშილის გამო. სამაგიეროდ ამქვეყნიურ სამოთხედსა წარმოდგენილი ბაღდადის მიდამოები და გეგუთის მინდვრები. დეტალურადაა გადმოცემული არჩილთან შეხვედრისა და მისი გადმობირების ამბავი. წყაროს მიხედვით, არჩილი უყოყმანოდ იღებს სულთნის მორჩილების პირობებს, 2000 ყურუშად ღირებულ ქამარ-ხანჯლით ასაჩუქრებს მოციქულად მოსულ ჰასან-ალას. მასთან ერთად დილით ფაშების კარავში მისვლა და „მუხლის მოდრეკა“ აქვს გადაწყვეტილი, მაგრამ ღამით შაჰნავაზი 600 კაცს გამოუგზავნის და თავისთან გაიხმობს. ოსმალები დაედევნებიან და ქართლის საზღვრებამდე მიჰყვებიან არჩილს, მაგრამ, რადგანაც სულთნისგან მხოლოდ დადიანის გონზე მოყვანა და ქუთაისის ციხის აღება აქვთ ნაბრძანები, უკან გამობრუნდებიან და თან 200 ხარს გამოირეკავენ ჯარის საკვებად.

„წიგნში“ ლაპარაკია რაჭის ციხის ანუ ნიკორწმინდის აღებაზე²⁰. ნახსენებია შორაპნის (?) — مارين და ისქანდერის ციხეები (ისქანდერი არასწორად გაუღერებული, უკეთ გადათურქულებული სქანდეს ციხე უნდა იყოს). კაცხი كاش-باش-ს ციხედ იწოდება (ალბათ კაცხის ცნობილი ქვის სვეტის გამო).

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება დადიანთან მოლაპარაკებასა და მისგან მორჩილების ფიცის მიღებას. ოსმალებს უნდათ ქუთაისის ციხეზე იერიშის მიტანამდე ჩამოართვან დადიანს მორჩილების პირობა, რისთვისაც აგზავნიან ჰასან-ალას ორი პირის თანხლებით. ფაშას წარგზავნილს დადიანის ვეზირი ديويس-ს ეგებება 80 აზნაურით სასახლეს ეზოში გამართულ ფანჯატურში. ვეზირი, ჩანს, მთავრის (ტექსტში ყველგან „მელიქი“ წერია) დიდი ნდობითა და უფლებებით სარგებლობს. სტუმრებს მეფურად უმასპინძლდება, მოსვლის მიზეზსაც მოხერხებულად იტყობს. მხოლოდ ამის შემდეგ ახვედრებს ლევან დადიანს, და აქაც გადაწყვეტი ხმით სარგებლობს. ديويس უნდა იყოს ევდემოს ჩიქოვანი, კაცია ჩიქოვანის, ცნობილი მედროვისა და ყოველგვარ საქმეთა შემძლებლის ძმა. იგი შაჰნავაზმა სამეგრელოში ლაშქრობისას შეიპყრო და წამოიყვანა და შულავერის ციხეში ჩასვა, საიდანაც გაიპარა და კვლავ სამეგრელოში ჩავიდა. აქ ლევან დადიანის ერთგული გახდა და ჭყონდიდლობა მიიღო. ამიტომაც იწოდა მამად.

ლევან დადიანი მორჩილების წიგნს იღებს და თითქოს არწმუნებს კიდევ ოსმალებს მათდამი ერთგულებაში, მაგრამ გეგუთში დაბანაკებული ლაშქრის სარდლობა მაინც უნდოდ ეკიდება მას და კატეგორიულად ითხოვს 7 დღეში გამოცხადდეს მამა ევდემოსთან ერთად 2000 მეომრითა და სურსათით. დადიანი მოღოს 2000 მეომრით, მაგრამ ერთი ალაჯის მოშორებით დგება ოსმალებანაკიდან და ყველა ღონეს მიმართავს, რათა არ მიიღოს მონაწილეობა ქუთაისის აღებაში. საერთოდ ცდილობს ქუთაისის ციხეს ააცდინოს ოსმალთა თავდასხმა. ურჩევს ხელი აიღონ ასეთ განზრახვაზე, რადგან ქუთაისი მეტად მტკიცე ციხეა, 1000 კაციც რომ ეცადოს, ერთ ქვასაც ვერ მოაქლებს მის კედლებს. მით უფრო, ახლა ზამთრის პირია და თუ წვიმები დაიწყო, უკან გაბრუნებასაც ვერ შეძლებენ. ოსმალებს სასაცილოდაც არ ყოფნით მსგავსი დარჩება. წყაროს მიხედვით, ისინი უბრძოლველად იკავებენ ქუთაისის ციხეს.

²⁰ ტოლოჩანოვის იმერეთში ელჩობის მუხლობრივი აღწერილობა, 1650—1652 წწ. რუსული ტექსტი ქართული თარგმანით და ხელნაწერების მიმოხილვით გამოსაცემად მოამზადა ი. ცინცაძემ. თბ., 1970.

ნამის ცნობები არსებითად ემთხვევა იმდროინდელ ქართულ, სპარსულ და ევროპულენოვან წყაროთა მონაცემებს. არის განსხვავებაც. ვახუშტის თანახმად, ახალციხეს ამ დროს ასლან-ფაშა განაგებს. ნამი კი მხოლოდ როსტომ-ფაშას ასახელებს. მეტმედ სურეიას „სიჯილი ოსმანი“ ჩვენს ავტორს უჭერს მხარს²¹. შარდენის ცნობით, ამ ლაშქრობას მხოლოდ ახალციხის ფაშა წარმართავს, არაფერია ნათქვამი ყარსისა და ერზერუმის ფაშების მონაწილეობაზე, თუმცა სულთნისაგან მათაც აქვთ ნაბრძანები სალაშქროდ წასვლა²². საერთოდ, „წიგნი“ ბევრი ისეთი ფაქტია, რომლის კვალიფიკაცია სხვა წყაროთა მოხმობას მოითხოვს და შესაბამის ისტორიულ ექსკურსს საჭიროებს.

„დაპყრობის წიგნით“ შვეციის ელჩის დაინტერესება და ლუი დანტანიეს მიერ ტექსტის ფრანგულ ენაზე თარგმნა თავისთავად მეტყველებს, რომ XVII საუკუნის მეორე ნახევარში ოსმალეთის დამოკიდებულება დასავლეთ საქართველოსადმი სცილდება ოსმალეთ-საქართველოს ურთიერთობის ფარგლებს და საერთაშორისო მნიშვნელობას იძენს. საფრანგეთი ცდილობდა რა შავ ზღვაზე ოსმალეთის ბატონობის შენარჩუნებას, ხელს უშლიდა რუსეთს, რომელიც უკრაინის შემოერთებით ადვილად წყვეტდა შავ ზღვაზე გამოსვლის პრობლემას. რუსეთის სამხრეთისაკენ სვლის შეჩერებას გულისხმობდა ოსმალეთ-შვეციის სამხედრო კავშირი²³. ასეთ პირობებში, ბუნებრივია, არსებითი მნიშვნელობა ენიჭებოდა დასავლეთ საქართველოს შეფე-მთავრების დამოკიდებულებას ოსმალეთთან, ირანთან და რუსეთთან.

ამგვარად, ნამის „საქართველოს დაპყრობის წიგნის“ თურქული ტექსტისა და მისი ქართული თარგმანის სათანადო კომენტარებით გამოცემა საყურადღებო ცნობებს შესძენს XVII ს-ის მეორე ნახევრის საქართველოსა და მახლობელი აღმოსავლეთის ქვეყნების ისტორიით დაინტერესებულ სპეციალისტებს.

Ц. А. АБУЛАДЗЕ, Н. Н. ШЕНГЕЛИЯ

«КНИГА ЗАВОЕВАНИЯ ГРУЗИИ» НАМИ

Резюме

Сочинение османского поэта XVII в. Хасана-ага Нами «Книга завоевания Грузии» посвящается походу в 1663 году ерзерумского, карского и ахалцихского пашей на Западную Грузию. Автор, активный участник похода, детально описывает происшедшие события — переговоры османских посланников с имеретинским царем Арчилем, владельцем Мегрелии Леваном Дадвани и Чкондидели, взятие кутаисской крепости, захват рачинской, шорапанской, скандской крепостей и т. д.

«Книга» не опубликована, она дошла до нас двумя списками (Париж, нац. библ. Blochet, Suppl. № 872 и Упсал. Ун. Библ. Torngberg, № 293) с синхронным французским переводом, чем лишний раз доказывается международное значение осmano-имеретинских взаимоотношений в 60-х годах XVII в.

В статье приведены предварительные сведения об авторе, о списках сочинения и об изложенных в «Книге» событиях.

21 მ. სურეია. სიჯილი ოსმანი, IV გვ. 378.

22 შარდენის მოგზაურობა, გვ. 241—242.

23 ვ. ჩოჩიევი. დასახ. ნაშრომი.